

ВІДГВК

офіційного опонента на дисертацію **Чинчика Анатолія Анатолійовича**
«Інституціональний механізм формування і реалізації податкової політики
в умовах трансформації національної економіки»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

Актуальність теми дисертаційної роботи

Проблеми розробки стратегічних і тактичних цілей податкової політики, вдосконалення її інструментарію та механізмів реалізації не втрачають своєї актуальності на будь-якому етапі функціонування національної економіки. Як відомо, вирішення означених проблем здійснює значний вплив на процеси відтворення умов життєдіяльності суспільства, адже вирішуються питання перерозподілу національного доходу, формування кінцевих фондів споживання і накопичення, забезпечується в цілому розвиток національної економічної системи.

Проте, в сучасних умовах різноспрямованої дії зовнішніх і внутрішніх чинників інституціонально-економічного середовища значущість дослідження питань підвищення ефективності податкової політики значно підсилюється. Так, під позитивним впливом транснаціонального процесу цифровізації виникає потреба у поглиблено функціональні можливості мотиваційного, організаційного, інституціонального тощо механізмів податкової політики для стимулювання вибору інноваційних моделей поведінки учасниками податкових відносин. У той же час, в умовах дестабілізації політичного та економічного середовища в Україні через повномасштабну війну з РФ, зростає значущість податкової політики в аспекті мобілізації інституціонального потенціалу податкових рішень інституціонально-економічних суб'єктів, відновлення ролі інститутів «довіри», «відповідальності», «податкової культури» не лише для учасників податкових відносин, але й усього соціуму.

Отже, на практиці, власне, як і в теорії, склалася ситуація негайного поглибленого теоретико-методологічного дослідження питань підвищення ефективності податкової політики, що виникли. Пошук шляхів вирішення й усунення цих питань полягає в площині формування нової парадигми податкової політики, розробки заходів щодо активізації дії інституціонального механізму її реалізації, створення й впровадження податкових інструментів із значним інноваційним функціоналом, і торкається багатьох інших проблем інституціональних перетворень і трансформацій українського суспільства, які

залишаються недостатньо дослідженими. Саме ці обставини у сукупності визначають актуальність дисертаційної роботи Чинчика А.А. та обумовлюють її науково-практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими планами і темами

Актуальність роботи Чинчика А.А. підтверджується також зв'язком дисертації із науково-дослідною роботою. Основні положення і рекомендації, які викладено у дисертаційній роботі, є складовими науково-дослідних робіт ВНЗ «Національна академія управління» «Інноваційно-інвестиційні чинники сталого соціально-економічного розвитку» (державний реєстраційний номер 0116U003934), в рамках якої автором обґрунтовано взаємозалежності, причинно-наслідкові зв'язки між податковою політикою та інноваційним розвитком, встановлено тенденції і закономірності державного фінансування сталого розвитку; громадської наукової організації «The European Academy of Sciences Ltd» (Лондон, Велика Британія), де у межах теми: «Temporarily of digital civilization as an attribute of a public system TDCAPS 2021-2026» автором обґрунтовано концепцію податкової стратегії протидії відтоку капіталу за кордон, визначено специфіку інституціонального механізму формування та реалізації податкової політики, що сприяє вдосконаленню механізмів протидії легалізації (відмиванню) коштів, зокрема, завдяки моніторингу транзакцій та цифровізації податкових процесів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій та їх достовірність

Обґрунтованість основних положень і висновків дисертації забезпечується використанням комплексу загальнонаукових і спеціальних методів наукового дослідження, зокрема: порівняння й аналогії – для уточнення відмінностей між дефініціями термінів, що застосовуються у дисертаційній роботі; узагальнення – для виявлення тенденцій розвитку податкової політики та її впливу на соціально-економічні процеси; системно-аналітичного – для дослідження українських і світових практик з удосконалення адміністрування податковою політикою; структурно-функціонального – для характеристики діяльності органів державної влади і управління, які здійснюють формування та реалізацію податкової політики; статистичного і графічного – для експертного оцінювання стану впровадження державної податкової політики та візуального представлення окремих результатів дослідження; моделювання – для розроблення моделі розвитку регіонального податкового менеджменту.

Наукові положення дисертаційної роботи мають достатній рівень обґрунтованості також завдяки: вивченню і критичному аналізу статей Податкового кодексу України, узагальненню значної кількості наукових праць

провідних українських і зарубіжних вчених з питань теорій податків і податкового менеджменту та систематизації теоретичних підвалин дослідження механізмів реалізації податкової політики та її соціально-економічних наслідків; збору й аналізу офіційної статистичної інформації щодо оцінки впливу податків та податкової політики на інституціонально-економічні зміни в українському соціумі із застосуванням інструментів опрацювання значного масиву даних.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи підтверджується їх апробацією на 14 наукових і науково-практичних конференціях та результатами практичного впровадження, засвідчених відповідними довідками, що свідчить про практичну і теоретичну затребуваність такого роду розробок. Отже, основні положення, висновки та практичні рекомендації, представлені у дисертаційній роботі, є в цілому обґрунтованими, свідчать про завершеність дослідження та зумовлюють її наукову новизну.

Наукова новизна результатів, отриманих особисто здобувачем, полягає у наступному

Найбільш суттєвими результатами, що одержані А.А. Чинчиком особисто, і характеризують новизну дисертації, є:

1. Пропозиція Концепції удосконалення стратегічних пріоритетів податкового стимулювання, що базується на поглибленому дослідженні впливу на формування й механізми реалізації податкової політики України: по-перше, глобалізаційних і світових процесів (жорсткого національного протекціонізму, транснаціональної податкової злочинності, тіньового відтоку капіталів тощо); по-друге, внутрішніх трансформаційних чинників (модернізації національної економіки; адміністративно-фінансової децентралізації; цифровізації та віртуалізації багатьох господарських зв'язків суб'єктів господарювання і управління; посилення рівня милітаризації через повномасштабну війну з РФ).

2. Визначення головних теоретико-методологічних положень Концепції удосконалення стратегічних пріоритетів податкового стимулювання, що вимагало від дисертанта: 1) проведення розгорнутого інституціонально-емпіричного аналізу українських практик оподаткування, їх порівняння з кращими європейськими технологіями ефективного оподаткування; 2) у сукупності механізмів реалізації податкової політики визначення специфіки інституціонального механізму, який найчутливіше за інші механізми (організаційний, правовий, економіко-фінансовий) реагує на зміни «ринково-регулюючого середовища», яке значною мірою обумовлює зміни податкової поведінки платників податків і податкових органів на державному, регіональному, місцевому рівнях; 3) виявлення неформальних інститутів (податкової культури, відповідальності, довіри), на які має спиратися держава у забезпеченні трансформації неформальних правил господарювання у високоефективні формальні норми і принципи організації й безперебійного

функціонування системи оподаткування; 4) пропозиції методичних засад щодо розробки й впровадження податкового інструментарію з інноваційним функціоналом, цілями застосування якого має стати формування конкурентного інституціонально-економічного середовища, яке складе передумови спрямування управлінсько-господарських рішень суб'єктів - учасників податкових відносин на інновації, підтримку й заохочення інноваційної діяльності у міжпідприємницькому й державно-приватному співробітництві, синхронізуючи зміни, що мають відбутися у процесах формування і реалізації податкової політики, з бажаними трансформаційними перетвореннями національної економіки з урахуванням впливу внутрішніх і зовнішніх чинників.

3. Уточнення понятійно-термінологічного апарату дослідження податкової політики, зокрема, її змісту на стадіях формування і реалізації режимів оподаткування; засадничих принципів податкової системи; умов формування податкової культури і відповідальності, що у сукупності обумовило авторську пропозицію методичного підходу щодо визначення актуалітетів податкової політики в контексті врахування домінуючого впливу певних внутрішніх та/чи зовнішніх чинників інституціонально-економічного середовища з наступним корегуванням моделей впливу на поведінку платників податків.

4. За результатами кількісно-динамічного аналізу справляння податків, зборів і платежів у системі національної економіки обґрунтування пропозицій щодо доцільності: 1) проведення оцінювання ефективності інституціонального механізму формування і реалізації податкової політики та, звідси, відповідного реформування податкового менеджменту на регіональному рівні та рівні територіальних громад; 2) запровадження моніторингу заходів щодо формування та реалізації податкової політики з метою проведення постійних спостережень та аналізу змін у податковій системі, визначення нових актуальних пріоритетів їх реформування, забезпечення контролю за позитивним і негативним впливом таких змін на соціально-економічний розвиток країни; ефективнішої «вбудованості» податкової політики в систему напрямів економічної політики держави.

Значимість дослідження для науки і практики та рекомендації щодо його використання

Основні положення дослідження доведені до рівня конкретних рекомендацій, спрямованих на удосконалення теоретико-методичного та практичного підґрунтя формування стратегічних пріоритетів та актуалітетів реформування державної податкової політики та податкового менеджменту держави, регіонів, територіальних громад. У прикладному аспекті розроблення методик оцінки ефективності інституціонального механізму формування і реалізації податкової політики на основі кількісно-динамічного аналізу справляння податків, зборів і платежів у системі національної економіки та

проведення моніторингу змін у податковій системі, надає можливість визначити наскільки результативними виявилися практичні заходи податкової політики, та чи відповідають вони реаліям інституціонально-економічного середовища.

Про практичну значимість отриманих результатів свідчить і те, що вони реалізовані у діяльності таких установ, підприємств, офіційних осіб, як: Комітет Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики, підкомітету з питань ринку капіталів, інших регульованих ринків, цінних паперів та похідних фінансових інструментів (деривативи) – пропозиції щодо реформування податкового менеджменту територіальних громад в умовах децентралізації, а також вирішення питання справедливого зарахування ПДФО до бюджетів громад (довідка від 25.11.2022 р. № 251101); Бюро економічної безпеки України – в процесі підготовки завдань щодо комплексу заходів з оцінювання ризиків у сфері економіки надано рекомендації щодо їх запобігання і проведення моніторингу, як ефективного спостереження, аналізу та підвищення ефективності податкового контролю за надходженням бюджетних коштів (довідка від 04.11.2022 р. № 1/12/0/14963-1-22); Головне управління Державної податкової служби України у Рівненській області у поточній діяльності з метою покращення обслуговування платників податків за рахунок налагодження партнерських взаємовідносин поміж посадовими особами органів державних податкових інспекцій та платниками податків, стабілізації системи оподаткування з точки зору забезпечення інноваційної трансформації економіки (довідка від 14.11.2022 р. № 136/17-00-11-28); Всеукраїнська громадська організація «Асоціація платників податків України» при вдосконаленні пріоритетів роботи щодо створення сприятливого середовища для ведення бізнесу, покращення ситуації із захисту прав та інтересів платників податків, сприяння прозорості діяльності органів державної влади та впливу на процеси національного податкового законотворення (довідка від 18.11.2022 р. № 315/14); ТОВ з іноземними інвестиціями «Юромаш» при вирішенні поточних задач в процесі трансформації національної економіки, оцінювання інноваційного потенціалу підприємства, визначення спроможності підприємства до інноваційної діяльності, взаємовідносин влади і бізнесу та удосконалення податкової політики в Україні (довідка від 27.01.2022 р. № 360);

ВНЗ «Національна академія управління» - наукові висновки та пропозиції використовуються в освітньому процесі на денній та заочній формах здобуття освіти у ВНЗ «Національна академія управління» під час викладання дисциплін «Податковий менеджмент», «Стратегічне управління» та «Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації» (акт впровадження від 29.12.2021 р.); Народного депутата України (Івченко В. Є.) – при опрацюванні проєктів внесення змін до деяких законів України щодо впровадження цифрових технологій у сфері податкового регулювання, надання адміністративних послуг платникам податків, відцифрування податкових послуг в Україні, а також забезпечення державної підтримки підприємницької діяльності та стимулювання

інноваційної активності суб'єктів підприємницької діяльності. (довідка від 14.06.2022 р. № 185-1/1-733).

Повнота викладення основних результатів дисертації у наукових виданнях

Основні результати дисертаційної роботи опубліковано у 41 науковій праці, серед яких: 2 монографії, з яких 1 одноосібна; 25 статей у наукових фахових виданнях України та тих, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, в тому числі 6 статей у виданнях, індексованих у міжнародних наукометричних базах «Web of Science» і «Scopus»; 14 публікацій у збірниках матеріалів всеукраїнських і міжнародних наукових і науково-практичних конференцій.

З наукових праць, що виконані у співавторстві, в дисертації використано лише ті ідеї та положення, що є результатом особистої роботи здобувача та становлять індивідуальний внесок автора. У зазначених працях знайшли своє відображення основні положення дисертації, а також висновки і пропозиції. Опубліковані автором наукові праці у цілому розкривають зміст виконаного дослідження.

Структура і зміст дисертації, її завершеність та відповідність чинним вимогам до оформлення

За структурою, змістом та оформленням наукове дослідження Чинчика А.А. відповідає чинним вимогам, що висуваються до докторських дисертацій економічного профілю. Дисертаційна робота виконана в цілому у науковому стилі, її зміст викладено в достатньо чіткій послідовності. Автореферат забезпечує ідентичність основних положень, висновків та наукових пропозицій дисертанта.

В цілому дисертація являє собою завершену наукову працю, що містить нові обґрунтовані результати, які дозволяють вирішити завдання відносно розробки теоретико-методологічних і методичних засад та практичних рекомендацій щодо удосконалення інституціонального механізму податкової політики в умовах трансформації національної економіки. Обсяг, структура та оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам щодо докторських дисертацій.

Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Обсяг основного тексту дисертації становить 286 сторінок друкованого тексту. Робота містить 41 рисунок, 30 таблиць, 9 додатків. Список використаних джерел налічує 421 найменування.

Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації

Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертаційної роботи. Висновки та пропозиції, які наведені у опублікованих наукових працях та авторефераті, несуттєво відрізняються стилістикою викладення, у сутнісному відношенні є ідентичними. Сформульовані автором пропозиції є змістовними.

Зауваження до окремих положень дисертаційної роботи

Роблячи в цілому позитивну оцінку дисертаційної роботи Чинчика А.А., слід зупинитися на окремих недоліках та дискусійних моментах, що мають місце у дисертації:

1. Із сформульованого автором наукового поняття «методологія дослідження» податкової політики як системи знань щодо закономірностей формування, стану та наслідків реалізації такої політики з відображенням на змінних процесах (с. 39) можна побачити, що робиться увага на результативному «ракурсі» досліджень. На нашу думку, потрібно було більше акцентувати уваги на процесному, структурному та системному аспектах, які втілені у визначеній у науковій літературі категорії «методологія дослідження» як системі підходів, методів та інструментів щодо здобуття, структуризації й систематизації знань.

2. У авторській розробці методологічного алгоритму дослідження податкової політики в умовах трансформації економіки (с. 41) вказано на два методи із сукупності методів дослідження: економічний аналіз та інституціональний аналіз, хоча у вступі (с. 23-24) відмічається, що застосована певна кількість як загальнонаукових, так і специфічних і методів. Дослідження податкової політики та інституціонального механізму її формування і реалізації потребує більш глибокого висвітлення, як саме використано й інші міждисциплінарні підходи (соціокультурний, економіко-психологічний, біхевіористичний, інституціонально-правовий тощо), про які згадується у роботі (с.56).

3. Дисертант абсолютно вірно ставить питання щодо необхідності створення міждисциплінарної платформи вивчення існуючої сукупності реальних податкових відносин (с.57) з тим, щоб розробити теоретичну модель їх функціонування та отримання ефективних механізмів відповідного (економічного, адміністративного, правового) впливу на рішення державних податкових органів, підприємств, індивідів щодо гармонізації не лише податкових, але й бюджетних, господарських, виробничих тощо відносин. Проте площина досліджень переходить з державного на регіональний і далі на місцевий рівні організації податкових відносин в аспекті забезпечення стягнення податків, при цьому поведінка підприємств-платників податків розглядається з позицій податкового адміністрування, а податкові очікування та інтереси індивідів не отримали достатнього висвітлення.

4. Певний науковий інтерес представляє характеристика регіонального податкового менеджменту (параграф 3.2), а саме пропозиція автора стосовно використання інтегрального таксономічного компліментарного показника впливу регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджетів (с.165), однак, робота значно б виграла, якби така оцінка виконана також на рівні державного податкового менеджменту, а в якості еталону могли бути аналогічні показники західних країн, близьких до рівня розвитку України.

5. Послідовно дотримуючись ідеї децентралізації, дослідник значної уваги приділяє податковому менеджменту територіальних громад, однак доцільно було б детальніше обґрунтувати пропозиції та шляхи його реформування (табл. 3.7, с.181), що уможливило б побачити як кореспондується змістовне навантаження наведеної у табл. 3.8 класифікації об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації, із структурою і складом податкових платежів (с.182), та з'ясувати, яке значення має ця структура для оцінки та забезпечення ефективності регіонального податкового менеджменту чи податкового менеджменту громад.

6. Дисертантом стверджується (с. 68), що у забезпечення транспарентності податкових органів та усталеності морально-етичного профілю державного податкового службовця, має буде закладено ґрунтовні підвалини для становлення податкової довіри, податкової культури й дисципліни, а також відповідальності у сфері податкових відносин. Тобто, визначальними інституціями, які розпочинають ланцюжок інституціональних зв'язків, мають бути довіра і культура. Проте, означені інституціональні зв'язки потребують уточнення у вступі дисертаційної роботи, де підвищення якості і результативності рішень у сфері податкових відносин асоціюється автором дещо з іншим логічним ланцюжком зв'язку між цими інституціями, адже пропонується (с.25) розпочати інституціональні реформування не заходами щодо забезпечення взаємної довіри учасників податкових відносин, а посиленням податкової дисципліни, щоб запобігти вибору девіантної моделі поведінки платниками податків (інститутами-регуляторами, у термінології дисертації).

7. В ході розкриття змісту розділу 5 дисертаційної роботи, зокрема, підкреслюється значущість інтеграції податкових політик країн, дотримуючись певних правил самобезпеки (наприклад, (с.247-248) приваблення податками іноземних інвестицій та одночасно перешкоджання перетіканню податкової бази за кордон). Однак у пропозиціях доцільно було б, окрім пріоритетів покращення інституціонального механізму формування і реалізації національної податкової політики в умовах глобалізаційних викликів, більше уваги звернути на обґрунтування пріоритетних напрямів її розвитку, зокрема, податкових стимулів воєнної та повоєнної економіки для національного відродження та посилення конкурентоспроможності України у світовому рейтингу.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Чинчика А.А. «Інституціональний механізм формування і реалізації податкової політики в умовах трансформації національної економіки» є в цілому завершеним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему, на достатньому теоретичному рівні, має новизну та значний практичний інтерес, і в сукупності вирішує важливу наукову проблему щодо розробки теоретичних основ формування податкової політики із значним інноваційним функціоналом її інструментарію та відповідним інституціональним механізмом реалізації; органічної «вбудови» управлінських рішень в сфері оподаткування в систему напрямів економічної політики держави, регіонів, територіальних громад на засадах відновлення сталого розвитку національної економіки та активізації інноваційних процесів, особливо в умовах різноспрямованого впливу внутрішніх і зовнішніх чинників інституціонально-економічного середовища.

Автореферат необхідним чином розкриває основні положення та висновки дисертаційної роботи, є ідентичним їй за структурою та не містить інформації, що є відсутньою у дисертації. Опубліковані автором наукові праці достатньою мірою відображають матеріал, викладений у дисертаційній роботі.

За змістом і оформленням робота відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук відповідно п. 9, 10, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року, № 567 із змінами та доповненнями, а її автор – Чинчик Анатолій Анатолійович заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки і
підприємництва Східноукраїнського
національного університету імені
Володимира Даля

Олена ОВЄЧКИНА

Підпис Овечкиної О.А. завідувачу
Перший проректор
СМУ іа. В. Даля

Д. М. Марченко